

te stellen.
boven de
it, herleidt
inum: het
ten en de
tot inhoud
it, wat de
ecies hoeft

er het volk
baring zeer

heid in de
een grond-
loovigen te

de eenheid
moet wor-
Roomsche
een indruk
ansche kerk
digd zijn
weging op
gezag van
zijn zend-

an Christus,
en saamver-
et ongerijmd
aan kan be-
e ledematen:
is niet zijn
of, Christus
stus behoort
tenzij hij het
leus wettige
n aanvaardt.
an hen, die
en der heren
en Opperten
het ouderlijk
is ingesteld
i werd door
Vader terug-
dischen Stoei
en met liefde
herhaaldelijk
willen zijn,
ag te keeren
res van alle
e Lactantius,
e Kerk is de
ier ontspringt
des geloofs,
nd hier niet
den de hoop
zich verblin-
jd; het gaat
indien men
erkt, gaan zij

loel; in deze
el van Petrus
s mogen tal
n is der ka-
naden; ech-
hting, dat de
en de slecht
t geloof zal
en, maar in-
leergezag en

azen talrijken
j Onze zinnen,
van Ons ge-
drukken.
wij, dat alle
ais der waar-
verhooren en
roepen.
Wij de voor-
aria, de Mo-
ures van alle
u willen We,
dat zij voor
or Ons moge
vurig verlan-
teren naar de
enheid der

s, dat dit ons
een, dat Onze
ij, die tot de
zj, die van
aelderig gebel-
llen zij ooge-
esus Christus
oelraden door
d.

eliek is niet

HEPT

HEPT

HEPT

HEPT

sen. De Werkman, Kerstmis in Niemandland. Het leven en de dood in den ast, en ieder van deze is, naar de boven omschreven karakteristiek, tekening van „een wereld, waar de psyche niet gecompliceerd voorkomt“.

Het eerste verhaal „De Werkman“ is een oude bekende, daterend al van voor den oorlog en in „Veens Gele Bibliotheek“ als een afzonderlijke uitgave verschenen.

Men herinnert zich wellicht den inhoud, als we die met enkele woorden aangeven.

Manse, de vrouw van een Vlaamschen werkman, die sinds maanden met de pikkers in Noord-Frankrijk vertoeft, krijgt een brief, waaruit een buurvrouw haar weet te vertellen (zelf kan ze niet lezen), dat Ivo, haar man, morgen te avond thuiskomen zal. Die tijding betekent voor Manse en haar groot gezin de verlossing uit allerlei ontbering: er zal weer geld zijn, uitstaande schuld kan worden afgedaan en dus! nieuwe, noodige dingen worden gekocht; er zal ook meer fleur komen in het schamele achterafhuise en de grauwhed van het uitzichtloze leven gaat opklaren. In haar blijdschap over deze gelukkige wending in haar verdrietig bestaan, bejijvert zich Manse om de thuiskomst voor Ivo zoo gezellig mogelijk te maken. Ze boent het huise van boven tot onder, huist de witkwas, schrobt en schuurt heel den dag, en 's avonds laat maakt ze nog het beslag voor een fiesbrood, waarmee de blijde inkomst gevierd worden zal. Ze is wel moe, doodmoe zelfs, maar de wil, dat alles gereed zal zijn, houdt haar aan den gang en doet haar herbeginnen, als de nieuwe dag nauwelijks is aangebroken.

Ivo komt, tevreden en gelukkig. Maar aanstonds hoort Manse de makkers, die met hem keerden, er over praten, dat hier geen werk zal zijn voor den winter en dat, als ze nog iets vinden willen, ze er gauw bij moeten zijn. In het Walenland kunnen bij de suikercampagne nog krachten worden gebruikt, maar dan moeten ze er ook onmiddellijk naar toe.

Ivo wil er niet aan, maar Manse, hoe diep ook teleurgesteld, begrijpt, dat er niet anders opzit. En, thuisgekomen, gaat ze direct aan den gang om Ivo's kleeven, die uit den reiszak gekomen zijn, weer in orde te brengen. En nog heeft de avond de wereld niet zwart gemaakt, of de makkers staan voor de deur, gepakt en gezakt weer en besloten tot vertrek. Ze komen om Ivo te overreden mee te gaan. Ivo moet en daarmee uit. Ivo aanzelt, maar Manse pakt haastig zijn rugzak (de feestkoek gaat er mee in!) en Ivo schikt zich in 't onvermijdelijke. Hij geeft haar nog gauw het verdiende geld en gaat — zwijgend.

Zoo is het verhaal, naar een gegeven, dat geheel is van het voor Streuvels' karakteristieke type. En dan komt eigenlijk de inhoud neer op de tekening van de teleurstelling bij Manse en Ivo beiden. Ze praten er niet over; wat zou dat ook baten, maar des te feller hebben ze te worstelen met zichzelf. Ze voelen beiden het moeten: een groot gezin vraagt om eten en een winter is lang en koud, 't kan en mag niet anders, maar toch...! Als Ivo in het vallende donker weer weg gaat, te voet, moet hij herhaaldelijk zich bedwingen om niet terug te keeren en Manse, in het weer grauw geworden, opgesierde huise, kan van verdriet en eenzaamheid niet eten.

Men ziet het — de analyse van een „eenvoudig psychologisch geval“, maar dan weergave van een bittere werkelijkheid en niet minder belangrijk, ja, sprekender misschien, dan menige ontleding van gecompliceerd gebeuren.

1 Tweede verhaal, Kerstmis in Niemandland, heeft vooral in het eerste gedeelte die sombere kleur der realiteit.

Niemandland is een streek, waar de oorlog heeft gewoed en de menschen, in afwachting van regeringshulp, huizen in „noodwoningen“, die ze uit van overal samengeraapt materiaal hebben opgezet. 't Eigen spul' is vernield, boerenwerk valt eenvoudig niet te doen en nu trekken ze, met een locaalfje, naar de naburige stad. In de fabrieken daar vinden ze ten minste werk, dat ze te eten geeft.

Maar dat werk zelf en dan voor menschen van den wijden akker en den ruimen hemel! Machines overal, stampende, razende, sissende monsters; een atmosfeer van oliestank en beklemmende woeheid; een arbeidsprestatie, die een doode eentonigheid is en waar intusschen het gekaker van de immer-eischende machines zenuw-moordende haast in brengt. En dan, als eindelijk de lange sleurday weer voorbij is, met tientallen dringende, scheldende, grifgrappende, rauw-lierende kerels in een miserig-verlicht wagenbok naar huis... naar de lugubere keel van planken en ijzerrommel, die daar in het donkere, modderige, kale Niemandland ligt, een hek zonder licht; woon-, eet-, slaap- en droogruimte tegelijk!

Met waarlijk bewonderenswaardige virtuositeit tekent Streuvels de zwartheid, de vaal-gauwe naargeestigheid van dit ellendige paupersbestaan, in de ontleding van één figuur, Verhelst. Vroeger was hij een klein eigen-boortje, vrij en onbezorgd; nu sleept hij zich naar en van de fabriek, verdoft, verkleurd, onverschillig geworden voor alles, te lusteloos om nog aan iets dat zweemt naar levensverheffing te denken. In deze uitbeelding grijpt

Streuvels met fel realisme de gestalte van den echten fabrieks-werker, zooveelste schakel in de immer rondwentelende ketting, zonder persoonlijkheid, zonder wil, zonder blijheid of bekommernis, levend dood, een mechanisme zelf.

Tot de Kerstdag komt. Omdat het moet, ook al weer uit sleur, gaat hij mee naar de Kerstviering in de kerk. En daar hoort hij zijn eigen zontje zingen, een naïef kerstvers, kind-lijk-eenvoudig, maar 't grijpt hem zoo aan, dat van dat moment en voortaan zijn horizon licht is. Zijn werk doet hij als altijd, in zijn woonkeet is hij niet anders, nooit en met niemand praat hij over wat in hem leeft, maar „hij rustte en zagde niet meer over de ellende van zijn rattenkasteel, want hij leefde in de verrukking, gelijk iemand die den hemel open heeft gezien en aan den nasmaak van de heerlijkheid voor alles zijne voldoening vindt“. Zelfs het bericht, dat de Regering aan de herstelling van hun streek toe is, wat betekent, dat hij weer een eigen boerderijtje krijgen zal en van zijn ellende-bestaan verlost wordt, is niet in staat hem uit zijn serene rust te brengen. Hij ziet slechts het schitterlicht, dat voor hem op den Kerstdag is opgegaan, maar nu „omlaaide het de heele wereld“. „Wat kon al het ander hem dan nog schelen?“

In 't bijzonder hier zien we Streuvels als den schouwer van het eenvoudig psychologisch geval. Dat ééne, dat plotseling alles verhelderende, beheerscht den zwager volkomen en uit de kracht van dat ééne op zijn vergrofd gemoed wordt ook verder al zijn zielegebeuren verklaard. 't Is dat ééne effect, dat heel zijn wezen verandert en niet langs den weg van uitgesponnen redeneering, maar als een boven alles reikende invloed bezit neemt van zijn ziel. Zoo ergens, dan vindt men in deze schets een proeve van wat Streuvels' psychologie is in haar karakter en kracht.

En dan is er nog het derde verhaal, Het leven en de dood in den ast, stellig 't mooiste van dit mooie drietal.

De ast is een soort droogoven voor boonen, midden in het land. En vijf mannen hebben niets anders te doen, dan een stapel wortelen, steeds van ver aangebracht en nimmer verminderend, af te voeren, door den snijmolen te draaien, op den ast te laden, te keeren, te wenden en boven de vuren te drogen. Ze doen dat dag in dag uit, zonder besef meer van den naam der dagen of van de doening buiten den ast, „hetgeen zij hier uitrusten is het voortdurend herhalen en herdoen, het wentelen in zotten kring, het vullen van een vat zonder bodem, het trappelen ter plaats, arbeiden ten ondomme, waar niemand het eind of 't begin, het doel of het nut van bespeuren kan...“

Streuvels streeft er naar in elk dezer verhalen den sterken indruk te geven van de eentonigheid, die het leven der werkmenschen verdoft en in deze schets legt hij daar in 't bijzonder den nadruk op. Zelfs 's nachts, als ze de vuren op geregelde tijden moeten onderhouden, wijkt de beklemming van het sleurbestaan niet van de drogers.

En nu is het 't mooie, 't fijn-visioneele van dit verhaal, dat de Auteur ons ontleedt de droogenwereld van deze werkslaven, als ze de een op een hoop zakken, de ander tegen een deurspost, hun door een wekker geregeerde nachtrust van drie uren telkens (dan moeten ze de drogende boonen weer keeren) genieten. Twee van de vijf, jonge kerels nog, gaan 's nachts weg. Drie, niets-verlangende anderen, blijven in de schuur: Blomme, een vereelt manneke, die in zijn jeugd aan de leute zijn hart heeft opgehaald, maar nu niets meer te genieten heeft, Hutsebolle, „de opperdroger“, en Fliepo, een half-onnoozele, die alleen maar voor grof werk geschikt was, heel zijn leven, en in ontbering van elke levensvreugd oud is geworden.

Deze drie, in de holle spogigheid van de over-warme ovenschuur hun drie-uren slaap ronkend, laat Streuvels nu in hun droogenwereld zien: Blomme, die in stilte een nooit verraden hoop koestert op een erfenis, droomt van een eigen boerderijtje, met een paar kippen en een varken, zijn bezit, waar hij heer en meester over is. Fliepo, de onnoozele, droomt van een soort lullekkerland, waar het kostelijkst gebruid zoo maar aan de boomen hangt, maar, juist als hij, in een boom geklommen, er naar grijpen wil, schrikt hij wakker van een schop in zijn lenden: 't is weer tijd om de boonen te keeren! Hutsebolle duivenliehebber, zit op een zonnig dak naar zijn postduiven uit te zien.

Frachtig is de tegenstelling telkens tusschen die glanzende droombeekelijkheid en de broeterig-weide werkschijn in het vocht-klamme donker van den nacht. Deze beschrijvingen lezend, is men inderdaad zelf beurtelings in de schuur en in het droogenland.

Juist na de eerste rust-onderbreking is Knorre de schuur binnengestruimpeld. Knorre de zwerver, die wel vaker bij de warme vuren komt slapen en door niemand wordt gemosid. Hij is aanstonds neergevallen (anders kan hij nog wel eens even praten en gekken met Fliepo, en in slaap gezakt. „Zijn snorken gaat als het schraven over hard hout, weg en weder“. Zoo erg, zoo ongewoon is dat snorken, dat om beurten alle drie de drogers er wakker van worden en zelfs tot Fliepo dringt het door, dat dit snorken meer heeft van het roche-

len van een stervende, dan van een slapers-geluid. En dan komt de angst voor den dood over hen, de bijgeloovige vrees, dat de dood zelf ook ergens in een hoek zit te loeren, en ze durven zich niet roeren of bewegen. Blomme, helder wakker, komt tot het besef, dat hij een ge-stelijke moet gaan halen, opdat Knorre niet onbediend sterven zal, maar de angst, dat hij dan uit zijn donkeren hoek moet opstaan, weerhoudt hem. En hij blijft liggen, zich voorpratend, dat Knorre wel weer drooken zal zijn. Maar, moe en suf, zakt hij vanzelf weer in slaap en dan droomt hij opnieuw. Doch nu is 't een bange droom, vol van grillige schrikbeelden: hij is gestorven en moet nu voor Gods rechterstoel staan, en dan blijkt, dat hij in zijn biechten nooit oprecht is geweest, zoodat het zwaarste vonnis hem wacht. Angstzweet breekt hem uit, tot hij eindelijk wakker wordt. Dan is 't stil in de schuur: Knorre snorkt niet meer.

Hutsebolle, ook weer in den dommel geraakt, droomt, dat een man met een ratel zijn duiven verschrikt en als hij hem een slag op het hoofd geeft, weedent over die plagerij, en de man dood neervalt, is het Knorre, die daar voor hem ligt! En Fliepo droomt ook, dat hij in storm op zee is (buiten leet de wind) en op de golven Knorre's lijk drijft.

Dat alles doet de dood, die in den ast gekomen is. En alle drie zijn ze bang, liggen roerloos, tot de morgen naugrauw en eindelijk de beide jonge kameraden binnenkomen. Dan durven zij ook opstaan en met de anderen naar Knorre gaan zien, die daar dood ligt in den hoek. Een dood-schap naar den heer brengt spoedig volk in de schuur: Knorre wordt weggedragen en de arbeid van allen dag begint weer. Maar de verschrikkingen van den nacht grimmigen de drie droomers telkens onder 't werk weer aan. Ze houden die echter voor elkaar verborgen „van 't geen in de diepere lagen van hun onderbewustzijn begraven ligt, kunnen ze elkander toch niets meedelen“.

Dat effect is ten slotte altijd hetzelfde. Wat die door het werken verkommerde zielen beweegt, drukt, benauwt, ze reppen er niet van, ze houden het diep weg in hun gesloten gemoed. Maar het versombert hun wezen, en het maakt ze stil, teruggetrokken, schuw. En zoo komt weer duidelijk het karakter van Streuvels' psychologie naar voren, wordt ook verklaard de donkere kleur, die over zijn werk, niet het minst ook over dezen bundel ligt. Want die analyse van het eenvoudige psychologische geval brengt dan ook niets dan somberheid en drukkende zorg naar boven, omdat er niet anders is! Dat te verstaan, betekent dit boek begripen, betekent ook de waardij daarvan zien als proeve van literaire kunst. Niet een pessimist Streuvels, maar de realist, de kenner van het werkelijke leven en van den Vlaamschen werkman treedt in dezen bundel naar voren. En dan een realist van temperament!

Dit laatste blijkt vooral ook uit de taal van het boek. Die is drastisch, ruw vaak, zonder terughouding de taal van den groven werker zelf. Literair is dat niet onjuist: zal het beeld der „werkmenschen“ goed en zuiver zijn, dan moeten ze ook in hun eigen woorden spreken. Maar ons, als lezers, doet het toch onaangenaam aan en zwart-op-wit vloeken te lezen heeft en houdt iets af-stootends, ook al verstaat men, dat ze in het gegeven verband klanken der werkelijkheid zijn. Daarom blijft — zooals schier altijd wanneer we van onze levensbeschouwing uit de moderne literatuur bezien — ook in dezen onze waardeering begrensd. Literair genieten is nooit los van religieus en ethisch denken en voelen. Theoretisch moge dat als eisch gesteld worden, praktisch is het o.i. nimmer mogelijk. En dus blijven, ook bij rechtmatige bewondering voor uitbeelding en analyse, de bezwaren tegen dit boek gelden, die we niet op grond van literaire qualiteiten verdoezelen mogen. We erkennen een veelszins zeldzame literaire schoonheid in dezen bundel, maar zijn in onze waardeering toch gereserveerd.

C. T.

Naschrift. Blijkbaar ben ik in het vorige artikel onduidelijk geweest. Een lezer heeft mij schrijven opgemerkt, dat ik alleen de Vlaamsche uitgave van „De teleurgang van den Waterhoek“ ken en merkt op, dat dit boek ook hier te lande is verschenen. Mijn opmerking betrefte echter „Werkmenschen“. Van DAT boek ken ik geen Nederlandsche uitgave, alleen die van Excelsior te Brugge. Maar die is zoo goed, dat er geen enkele reden zou zijn een bepaald-Nederlandsche editie te verlangen. „De teleurgang...“ verscheen najaar 1927 bij L. J. Veen te Amsterdam.

OPVOEDING EN ONDERWIJS.

Wijlen Professor J. Woltjer.

Hooggeachte Heeren Directeuren der Vereniging voor Hooger Onderwijs op Gereformeerden Grondslag.

Het stemt het Woltjer-Comité, gesticht om de nagedachtenis te huldigen van Prof. Dr. J. Woltjer.

1 Rede, gehouden door prof. Dr. F. W. Groshuis, bij de aanblijding van het portret van wijlen prof. Dr. J. Woltjer aan R.H. Directeuren der Vereen. voor R. O. op G. G.